

перпетуум-мобіле, не технікою пахне, а Мануйлівкою! А бузки!.. Навіть найпохмуріший, який лише може бути, женофоб, удихнувши його пахоці, подумає: „Не завадило б закохатися”. Ось який тут бузок. Та ба, закохуватися ні в кого: всі Катрі в роз'їздах – у Харкові, Донбасі та ще біс знає де. Це, їй-богу, якийсь масовий психоз – тікати з села. Раніше тут було і голодно, і холодно – зрозуміло, чому тікали. А зараз інерція, чи що, діє? Сумно. А скільки хлопців залишилося на „сверхсрощину”, а скільки дружин якихось офіцерів живе в Монголіях, Німеччинах і т. ін. Лице сумніше.

Так, оповідання (їдеться про оповідання «Оддавали Катрю». – О. Н.) вийшло важке для перекладу. Я з ним довго морочився і все одно добитися нічого не зумів, крім кількох підходящих слів і фраз. Ну, та Бог із ним.

„Із оповідань Чернечої слободи” – це треба вилучити. А взагалі Слобода буде. Тільки не Чернеча, а Джулаєва. Хроніка. В новелах. Є хороші задуми: характери, пейзажі і т. ін., а з дією у мене ж завжди погано ладилось. Я ще в юності зненавидів дуті сюжети і досі не відійду. Це, напевне, погано. <...>

Пишіть же мені:

Полтавська обл., Козельщинський р-н, с. Мануйлівка. До побачення. Весна хай усміхнеться Вам» [4, с. 112].

Саме в цьому записнику бачимо своєрідний план майбутньої збірки «Джулаєва слобода». Цей задум письменника так і не був реалізований.

Один із пейзажних описів називається «Мануйлівка» і вражає художньою точністю та семантичним багатством авторських неологізмів: «Як спустишся з сільського узгір'я, одразу втрапляєш на лелечий та жайвориний банкет: лелеки сажнюють уздовж болітець і боліт, шелескають крильми, здіймаючись над туманами;

жайворони дзуремлять, то падаючи до землі грудочками, то знову пнучись дрібними крильцями вгору, і гречка, висока, низова біло посміхається цвіту».

Недаремно, як розповідала Людмила Василівна Тютюнник, саме в Мануйлівці Григір написав літературні твори, у яких художня довершеність досягається глибоким відчуттям вічної гармонії людини й природи. Серед таких «Степова казка», «Лісова сторожка», «Паливода»...

Складається враження, що до цього записника Григір Тютюнник звертався саме в Мануйлівці. Тут – життя правда великого художника слова, який умів побачити й розпізнати найголовніше – українську душу. Нерідко зранену, згнєблену, навіть хвору, однак незнищену у своїй природній красі, у прагненні до високості духу.

Література

1. Данько Н. А. Григір Тютюнник і Мануйлівка : есей / Н. А. Данько ; передм. В. С. Калашника. – Харків : Майдан, 2014. – 48 с.

2. Неживий О. І. Життя у слові: Джерелознавча проблематика творчості Григора Тютюнника : монографія / О. І. Неживий. – К. : Академія, 2014. – 224 с.

3. Тютюнник Г. М. Облога : вибр. твори / Г. М. Тютюнник ; передм., упорядкув. та приміт. В. Г. Дончика. – 2-ге вид. – К. : Пульсари, 2004. – 832 с.

4. Тютюнник Г. Бути письменником : щоденники, записники, листи / Григір Тютюнник ; передм., упорядкув. О. Неживого. – К. : Ярославів Вал, 2011. – 440 с.

5. «...Щоб було слово і світло»: Листування Григора Тютюнника / передм., упорядкув., примітки, підгот. текстів О. І. Неживого. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 232 с.

Григір Тютюнник

МАНУЙЛІВСЬКИЙ ЗАПИСНИК*

Прийшла тітка здалеку до родичів. Питають у неї, як добилася, а вона:

– Хоч по коліна в воду, аби до свого роду.

Раді не раді, а приймайте Бога раді.

– Вже й передків не бачить (вагітна, з великим животом).

Чоловік з жінкою їде на базар і наказує дітям од старшого до найменшого:

* Підготовка до друку, примітки О. Неживого. Публікується за автографом.

– Ти, Семене, запрягай мурку, а ти, Грицьку, лови курку, а ти, Трохиме, їж куліш, а ти, Йванько, лизь на піч.

У 33-му році Тимофій Коритченко, тоді ще парубок, дав Катюші, як були на прориві в к-пі Тельмана, дві варених картоплини. Катюші тоді було 15 років. А двома роками пізніше, як вона підросла, став залицятися до неї. «Звалив у садку на траву й заголює спідницю, то я як двигонула ногами!»

Вона випручалася. Тоді він обидився й сказав:

– Я ж тобі дав три картоплини (три!), а ти... Забула? [нерозбірливо]. Це вже характер.

– Не так, дядьку, смалите кабана: треба проти щетини! (жарт).

Не з руки у вашій хагі прясти (іроніч. жарт).

– Я тоді служив діст'вїтільну¹

Прізвища, прозивають

Делія, Зубаха. Царик, Яцюра, Перерва, Химочка, Півтора-Тараси (високий), Гоп-Гаврило (кривий, наче пританцювує), Масьор (від «майор». «Майором служить»), Видимо-Микита (любить говорити «видимо»), Супрун, Пронь, Козир, Кухар, Догуша, Рябуха.

– Я тобі як дам, то з тебе п'ять зробиться (буде).

Присвітив – ударив.

– І ручку, як Чорт Іванович, подає! (наче нічого й не сталося, наче й не нашкодив).

– Тепер чоловік як чоловік – посадить і посвятити.

– Такого вигнать і слід замести.

– Губа сміється, а серце плаче.

Перепадають дощі.

У книзі відгуків одвідувачів садиби Івана Котляревського: «Одессит кланяється в счет Котляревського»²

До «Джул.[аєвої] Слободи». Оповідання:

«Нюра»

«Царко»

«У вільшині»

«Ілля»

«Устим та Оляна» (потім закреслено. – *О. Н.*)

«На самоті»

«Сміхота» (потім закреслено – *О. Н.*)

«Глуша»

«Саморуб» («Самостріл»?)

«Комарина пісня» – Intermezzo

У Мануйлівці

Ніч. Уже десь перед світом. Криниця із залізною корбою (з комбайна), а замість ланцюга пас у два пальці завширшки, теж з комбайна; високе жито, що вже відкрасувалося. Копичка сіна, деркач у леваді і зеленуватий краєць місяця, а за криницею – трави, полягли від дощів та густих рос, а ще далі білють стіни од місяця і затінки попід стріхами. Озвався й перепел десь у полі... Та деркач.

– Одійшов, бач, його сезон, – (про людину, що довго не жениться).

Горбоносий, з опуклими, виразними карими очима – очима турка, дід Коваль. Вуса в нього довгі, на верхній губі вужчі, а од підборіддя широкі, розпушені, як китиці, вуса запорізькі або *ковальські*. Дід усе життя ковалював і мав одного молотобійця. А по війні дали двох, бо обидва на ступках. Обидва випивали в лузі (кузня над лугом). Він шукав їх поміж куцями та бідкався: «Де ж це моя *бригада!*?»

...У кузні стеля не підмазана, ліса і глини, що попровисали між хворостом та так і засохли, в сажі на палець, між полатаний халявками з кирзових ботинок (вічка видно), у стінах повбивано шворені й на них висять підкови, кувати ними вже нікого, коней мало, обручі, ободи, іржаві-преіржаві ресори з німецьких машин (дід кував з них ножі й навіть бритву собі викував «опасну», сталь добра), за кузною рама від машини, теж німецької («підбили одну наші»); в кузні пахне підгорілим вербовим колесом новим (набивали обід), коритчатко з водою (гартували), бачок з водою і важкий мідний кухоль, прикований до бачка ланцюгом, теж важким, як тракторна гусениця – «То щоб бригада кухоль у лузі не заносила»... і далі: стосунки, робота, балачка.

Цей дід перевозитиме поліцаїв і «втопне» з ними разом, що хутора не спалили, слободи?

Як одностайно вони пішли ховати побратима-однолітка! «Годі, куме, пити, бо й не заспіваєте (за домовиною). Ходімо Петра проводити...»

А як ховали, К., одноліток Петрів, сказав: «Іди, Петре, а ми теж не забаримося...»

Лавошник (крамар), що кожного одводить убік і на вухо, «під секретом» повідомляє, який у нього товар «дефіцитний» є – ліжка, коси тощо; каже так, ніби одному, обранцеві. Тактик! Товар швидко розберуть, йому можна зачиняти магазин, коли схоче, бо «та немає ж нічого путнього». А йому ще й могоричі ставитимуть. Бо сказав же на вухо! Відпускатиме він «дефіцит» теж, «щоб менше бачили».

Слобожани на Пслі: Денис, Федір Ганжа, дядько, що кашляє, Платон із шкіряною сумкою при боці, Мик. Тиф. та інші³.

Ніч на гатках.

Головня стукотітиме ступкою в човні. Ловить сомів. Побогато. В нього сім дочок. «Треба ж чимось дівоту годувать, щоб їх пранці поїли – хоч би один хлопець на розплід!»

Лелека несе в дзьобі сіно, прутик, ганчірки, шмат газети – то на дощ.

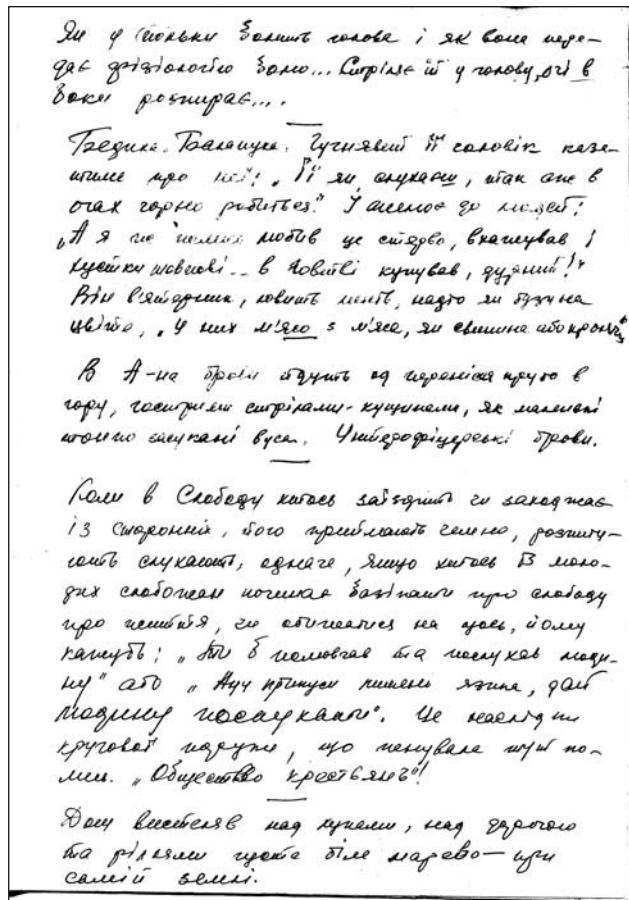
ОПИСАНИЕ

смежных земель... уезда Полтавской губернии отъ ... до...

Выкопировка съ плана разверстанія земли общества крестьянъ с В. и Н. Мануйловим Песковской

волости Кременчуцького уезду Полтавської губернії, на участок, поступавший в собственность крестьянина названого селения Калашника Куприяна Ели-

там моя хата. А на скільки узварів та груша родить! А як цвіте; а скільки на ній бджіл!...»

сеева и означеного на общемъ плане подъ № 141. Разверстаніе призведено въ 1911 году по распоряже- нию Полтавской Губернской Комиссии 1 апреля 1911 года Землемером Землеустроительной Коммисии Полтавской губернии Трухановским и прийнято при- говором общества крестьянъ сел. В. и Н. Мунуйловки от 13 октября 1911 года.

План составлень по мередиану Генерального межевания земли состоитъ в участке № 141 усадеб- ной пятсот семнадцать кв. сажней.

Цей папір належить Даміану Джулаєві. Він, коли вибере собі в церкві жінку, читатиме їй згодом «Описание», натискатиме з гордістю на «Даміана» і на «меридіан» та «англійські дюйми». З нього почнеться Джулаєва слобода (десь 1906–7 р.).

«Даміанове» – куток лісу, джерело. Духове і Ріж- кове.

Царик поселиться на низу одразу за річкою, око- пається ровом і загати поробить. Од повені. Сіна і ка- пусти – його промисел. Як він купуватиме м'яту по фунту чогири разом. Волосенко (Волошак?) житиме біля кладовища «на готовому» (дві груші дички), хрести, щупачки щоночі в негоду. Груша родитиме щороку одним із чотирьох боків і нею він пишати- меться: «Оно, де ота найкраща, найширша груша,

Слобідські землі будуть на горі (жита, баштани), а за землею внизу левади, царок, паром, село з церк- вою, а за солонцями ледь мріятиме Козельщинський монастир⁴. Жоржів степ. (Жорж наділить Даманові землю за прибитого батька?). Болітця. Назви їхні. Могила. Полустанок, де поїзди зупиняються на пів- тори хвилини, поки ношу скидають.

Плотня.

Дядько Левко, колісник і бондар, 84 роки. Ні- кому передати своє ремесло, то вчить малого онука. Плете брилі з соломи [нерозбірл.].

Коли в нього питають, скільки йому років, од- казує: «Та вже так багато, що аж самому не віриться».

Коваль ринатиме півдня в річці, чукаючи ніж з німецької ресори і з роговою колодочкою. Він! «При- сядьбіг, витягну!»

Духова! Стариця Псла. Підступитися до неї вес- ною чи дощової осені годі: кругом трясовина, не- тривкі підступні купини, високі, порослі папороттю, а станеш на котру, здавалося б, найнебезпечнішу, хлюпне під нею, заклеоче смердюча болотяна вода – мішаниця з гнилого хворосту й вільхового листа, і купина сховається під нею, пустивши нагору брудні бульбахи. Поміж тим купинням – вепрячі барліжки, парко тут вепрам, тепло, м'яко і ніщо їх тут не лякає; качині гнізда; у трухлих вільхових пнях мостяться усякі дрібні птахи; живуть поміж коріння та попід корою вужі з вуженятами та короткі, в дві чверті, жовті гадючки – отруйниці, «мідянки». Сама стариця все літо вкрита ряскою, лататтям та лепехою попід берегами. Риба на малих латках чистоводь вигріва- ється на сонці або ліниво, неповоротко жирує – не- займана і ніким не лякана риба і т. д.

Духова взимку, вранці, вдень, увечері, крик бушлі, клекіт джерела, сонлива похмурість, потаємне місце. Слобожани його боятимуться. Не боятиметься тільки той дід-полуношник, про якого розповідали: носить зелену траву в'язками, ріже дубки на чов- нові..., обтрушує дички восени, обриває терен – і все вночі. Його теж побоюватимуться.

Як у Польки болить голова і як вона передає фі- зіологію болю... Стріляє їй у голову, очі в боки роз- пирає...

Бедиха. Балануха. Гугнявий її чоловік казатиме про неї: «Її як слухаєш, так аж в очах чорно ро- биться». І апелює до людей: «А я ж колись любив це стерво, вважував і хустки шовкові в Говтві⁵ купував, дурний!»

Він в'ятерник, ловить лінів, надто як бузина цвіте. «У них м'ясо з м'яса, як свинина або кролятина».

В А-на брови йдуть од перенісся круто вгору, го-стрими стрілами-кущиками, як маленькі тонко засу-кані вуса. Унтер-офіцерські брови.

Коли в Слободу хтось заїздить чи заходжає із сторонніх, його приймають чемно, розпитують, слу-хають, одначе якщо хтось із молодих слобожан по-чинає базікати про життя чи обижатися на щось, йому кажуть: «Ти б помовчав та послухав людину» або «Ану прикуси лишень язика, дай людину послу-хати». Це наслідки кругової поруки, що панувала тут колись. «Общество крестьянь».

Дощ вистеляв над хугами, над дорогою та ріл-лями густе біле марево – при самій землі.

Баба, що носить з лісу відрами на коромислі стиглий, чорний як смородина, жостір, сушить і здає в аптеку. Андріян каже, що той жостір «од живота чи од запору».

На Петрівку (в кінці червня? липня?...) святять житню хлібину, було, нового врожаю, та миску ви-шень.

Спи, Петре, ми теж до тебе скоро прийдемо (з похоронів).

- А ти хрест на місяці бачив?
- Ні, дядьку.
- А я – бачив.
- А скільки ви оце сьогодні випили, дядьку?
- Грамів... сімсот.
- Того ж ви й хрест бачили.
- Довга мовчанка. Тоді:
- Та мо' й таке.

І – хляп, хляп, хляп халяви гумових чобіт на литках. Пішов. Мовчун він.

Виправив – стяг, стребував.

Як була випитана у Ост. таємниця ранніх помі-дорів. Гарна жінка. Пообіцяла за таємницю відда-тися. Потім висміяла.

– Ти ж мені хоч ковбаски на дорогу дай.

Вона принесла моду будувати цементові ого-рожі.

Про зубожіння життя:

– Ми колись, як були малими, спичаки, молочай, козельки, земляні горіхи, квасець та молодий горох їли, а тепер канфетів дай.

Одяг:

Хати:

Садки:

Річка між деревами та кущами, як синій дим струмує.

Баба хвора на балачку.

Придбав колгосп списаний автобус (шефи пода-рували?), стоїть печеться на сонці, фарба злуцується, скачується в рурочки, без коліс і мотора, на березо-вих цурпалках. Дядьки з плотні та шофери ховаються в ньому від мошки, щоб пограти в карти, випити, а як переп'є хтось, то спить на подраних сидіннях. «Таке добро!» – кажуть. – Як хата, або й краще – баби чортма, нікому гавкати!»

– Тебе, мабуть, за кусок сала зробили!..

Є тільки одна форма художнього твору – лако-нізм.

– Тату, а місяць із чого – з неба?

– Тату, скоро вже й пройшло?

– Дивися так й очі постовпінють.

Часує – очікує, підстерігає.

Степан

– А він пліше (обстрілює з мінометів).

Початок: «Життя моє, читай пройшло». Вся Степанова доля. Війна, поранення, полон, Холодна гора, жінка, волік, операція на шлунку (зачепили щось таке, що негодящий я до жінок став. – От вона й заграла журавля (почала підгулювати). Ну я поні-маю це, зійшлися там з кимось потихеньку, а то – гу-лять давай.

Потім ділилися: корова, хага, саж, колодязь... «А кому ж колодязь?» – спитала у голови. Кажу: «Там же корби з обох боків. Бери собі або ту, або ту...»

Нацюцькують – нашіптують.

Найдужче Степан боїться осліпнути: «Хто тоді за руку поведе? Та й небо ще хочеться бачити».

Син приїхав бити. «Что ж ті наделал?» Кричить і кулаком під ребро, нижче серця. У серце цілив. Ну я й скрутився... Оце тиждень видихав. Тепер пацю-ків («хазяїнів») годую отрутою. Пробував цементом, так недохнуть.

«А вона як?»

– Та зробилася як щука. Одежа на ній теліпа-ється. Отако – і показав руками як. (Степан наївно думає, що вона за ним жаліє і страждає.)

У Мануйлівці є такий вислів: «Пішли до Ко-били!» Це дядьки, доки не було «кахфе», брали в ма-газині пляшку і йшли в конюшеньку, де стояв лавошний кінь, випити. Згодом коня не стало. Наро-дився новий вислів: «Ходімо за ящики» (з-під тари). Тепер, якщо в «кахфе» сидіти ні за що, складаються на пляшку і кажуть: «Ходімо в автобус». Прогрес!

Ішов понад житом, легенько стискав у пальцях колоски, зерно в них уже прорізається, як зубки в ди-тини...

Ніс воду з левади понад житом. Глянув у відро – житнього цвіту нападало. І так мені медом запахло!

У 36 р. ховали в Ш-ці (*Шилівці*) хлопчика. Попів тоді вже не було. Настала інша мода: виступати біля

ями над домовиною. Але виступати теж було нікому: одні не вмiли, інші не знали, що говорити, бо дитина ж... А тут iшов мимо п'яний Трибунал. Він умiв говорити про все і на всіх зборах. То його перейняли, привели попід руки до ями:

– Виступiть, дядьку.

І він виступив.

– Товариші! – сказав, ледве повертаючи язик. – Ми ховаємо хлопця, який, аби вирiс, то чорт-тього зна, що б з нього було. Так умер. А раз умер, то хай живе!

На гульбищі Трибунала спитали:

– Яку, дядьку, співатимемо?

– Яку? Та давайте хоч і унiлу й грусну аби веселу.

Була прозора мiсячна нiч, лунка та тепла. Як бiлий налив була нiч.

Володя Б. учачає до Л-чки. Якось його застав Л-к у хаті з жiнкою. Здивувався – добряк і наївний чоловік! – і до Володі:

– А ти чого тут?

– Та ось примiряти принiс... – показав черевики (саме примiрював).

– Ха! – майже весело хакнув Лисак. – Iди собі. У мене теж є чим примiряти.

Тим часом у Володинiй хаті з його жiнкою жирував бригадир!..

Як нема свого горя, то хоч позичене.

Тут кiшка здохла та шкода, а то ж дочка (Трибунал).

Думаю, чого воно не реве, а його дома немає.

Через плече торбинка для щавлю.

Шлiхта – юшка, запушена гороховим борошном.

Не в той бiк ударилися.

Капко – роззява.

У 47-у Охванич хвалився: «Таке добро настало – упхав у кишени два буряки, одiс на базар і – двадцятку вторгував». Голодовка для О. була «святоткопiйки». Можна уявити як він ждав «посухи» чи ще якоїсь халепи.

Пили у складчину дядьки: Дмитро Калабура, ще хтось і Василь Павлюкiв. А другого дня прийшов до Кал-рiв старий Павлюк і сказав:

– Г'ик, оддайте ту четвeртинку, що Василь учора випив.

– То де ж ми її вiзьмемо?!

– Г'и, мені порожню оддайте.

Написати як говорять мовчун і балакун.

Смiх крiзь стисненi губи, закличний смiх одними грудьми. По ньому вгадуєш сiмнадцятирiчну

дiвчину. Солов'ї, собака на хуторах Iщенкiвських, кумкання жаб, луна в лузі, пожарище – сийво од мiсяця, що зiйде ось-ось – і цей смiх у чорнiй, як вода, тiнi під хатою. Смiх той будить голоси молодостi у старої людини.

Найпотужнiший – єдиний на великих пристрастях.

Пильна робота, не дуже пильна і т. н., пильнуй своє, пильную своє; пильнуй, щоб у шкоду не пішла.

Вiтряна нiч.

Густо балакає.

Подорожне

Сiра станція. Широки цегляні дуги над вiкнами побiленi на свято, а фундамент пiдведений масною чорною фарбою. На стiнi – цементова меморiальна дошка. Сповiщає. Що тут вбито революцiонера Кошового Антона Свиридовича. 10 березня 1918 року.

На перонi аничогiсiнько. Стоїть посеред нього лише iнвалiд з коляскою на трьох велосипедних колесах. Бiля нього мiліцiонер. Говорять про те, який гнiй треба пiд клубнику.

У вокзалі хлопчик грається дверцятами залiзної камери схову.

Жiнка пiд стiною продає три вiнки цибулі. Нiхто не купує. Стоїть одиноко. Тоді йде до кiоска і, йдучи, дiстає з-за пазухи бiлий вузлик з носовика.

– Ну як? – питає в неї кiоскерка. Вона висунулася з вiконця з лiктями і плечима й нудьгує. – Не беруть?

– Та збула один.

– За скiльки ж?

– За трояк, – зiтхає. Видно: не хитрує.

– I то гроші.

– Авжеж. Дай мені пляшечку солодкої.

Випиває і йде на своє мiсце пiд стiну. Стоїть мовчки, обвiшана довгими жовтими вiнками – цибуляче намисто, – бо припрошувати нiкого.

– Ти що, у витрiзвiтiль хочеш? – лiнiво каже комусь мiліцiонер. – Сказано – iди додому! – В голосі його, в тому, як він це сказав, чути державну твердiсть. Вона ще не прокинулася, але вже поворухнулася.

Потiм тихо. I знову загомонiв мiліцiонер з iнвалiдом у колясцi – своїм голосом, бо державний знову заснув. На сей раз, мабуть, про полiтику, бо iнвалiд сказав:

– Буде, як буде, а по нашому не буде.

Впiзнаю наших! «Буде як буде...»

Гуде, проноситься швидкий поїзд. Двигить перон, здiймається над станцією. Дух од шпал. Тоді знову чути, як пахнуть садки, що саме цвітуть, і дух поля чути.

Наступає нiч.

Блищать од вогнiв рейки.

Поїздiв уночі не буде.

Станція помалу засинає.

Далеко в полі за блискучими рейками сходить над озиминою мiсяць.

А жінка під стіною стоїть – у цибулячих нами-
стах, що теж блищать од ліхтарів, стоїть, як свята на
іконі.

Яготин, травень 72 р.

Їхали у вагоні старий та стара до сина в Київ.
Узяли одну постіль на двох. Маги – так старий звав
стару – віддала «батькові» – так стара звала старого
– подушку, простирадло і ковдру, а собі залишила
рушничок і простирадло. Вночі він спав, а вона гну-
лася, підклавши під голову плюшку.

На ранок пили чай. Один на двох. Показували
одне одному цукор, загорнутий у кольорову папірину,
і читали вслух: «Цукор».

Тоді старий, як чай уже було випито, сказав:
«Культурно годують. Нічого не скажеш». І знову за-
дрімав. А стара по-дитячому дивилася у вікно.

Зійшлися над селом дві грози...

Коли Симона піймали на брехні, він, бачачи, що
діватись нікуди, сказав:

– А хіба вам не однаково слухать, що правду, що
брехню?

Якщо заспівала курка – то «не перед добром». Її
ріжуть. Ще й приказують:

– Ото, бач, на свою голову й співала.

– Шьо ти ходиш, шьо ти ходиш!!

Цвіте над урвищем терен, а внизу до самого дна
– червона глина. Її беруть мішками, возять возами, і
призьби в селі геть усі червоні.

Вночі тиша лісова оманлива; а прислухайся і по-
чуеш, як падає з дерева підгорілий на сонці листок –
падає і шкрябає у гіллі іще живих товаришів своїх;
шелесне присохла травиця – то тут, то там, обачно
замре і знову шелесне: то крадеться мишка до зер-
нини, згубленої рибалкою; а то раптом ше[лес]не по
листю чи стовбурі дерева птаха крильми і крикне
злякано – заснула і ледь не впала, а може, привидився
їй страшний якийсь ворог. Коли ж зайде місяць – по-
чинається соминий шабаш у п'яті: соми шарах-
кають по воді хвостами, наче то вибухи, сомики
ляскають, соменята чмокають. І стоїть понад берегом
жаб'ячий рейвах: ква, кря-я, цьва!

І шастають, бринять як насмолена нитка ка-
жани. Чого хоч їм не спиться?

Кольвах помер «уже не з голоду, а з достатку».
Вкрай виснажений, найвся м'яса (бичка вбили) і вмер.
В останній день життя сказав:

– Горілки мені хочеться. Так хочеться!

Купили, принесли. Налили стакан. Випив. І ска-
зав:

– Якби ще зо стіки.

Випив другу склянку, заплакав, заснув і вже не
прокидався.

Свиридова пустка

Свирид жив довго – 83 роки. Був малий на зріст,
сухорлявий і жилавий. Його боялися всі: дорослі,
малі, старі й молоді. Бо колись, ще замолоду, в біці
убив Свирид чоловіка (Остапа).

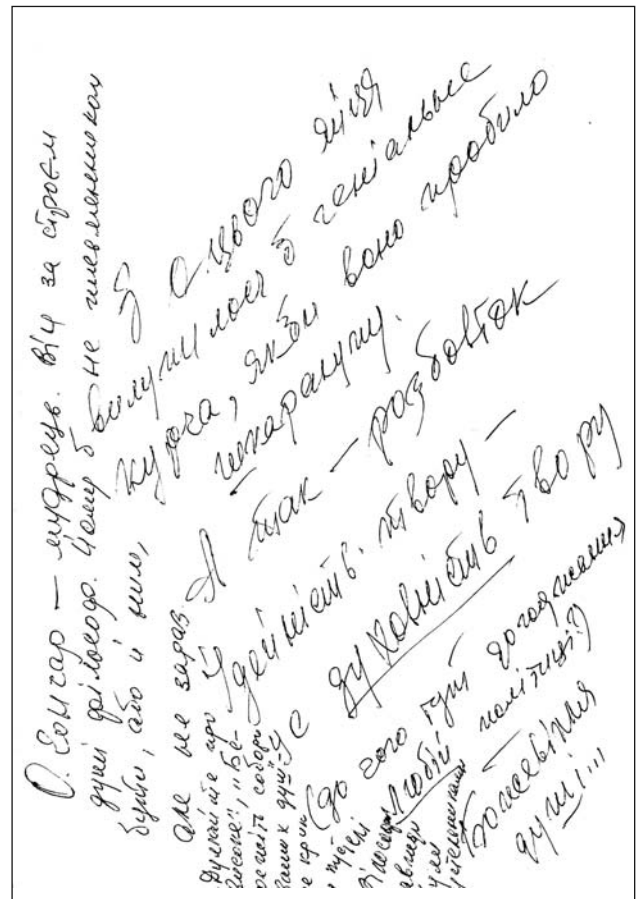
Свирид бу[в] сильний. Нагору носив сіна такі
в'язки, що її парубок з місця не зворухнув.

Крав усе. І не боявся, що його побачать. Дітей
мав від двох жінок, коли б чи не восьмеро.

Обидві жінки були високі й міцні.

Мануйлівка⁶

Як спустишся з сільського узгір'я, одразу втрап-
ляеш на лелечий та жайвориний банкет: лелеки саж-
нують уздовж болітець і боліт, шелескають крильми,
здіймаючись над туманами; жайворони дзуремлять,
то падаючи до землі грудочками, то знову пнучись
дрібними крильцями вгору, і гречка, висока, низова
біло посміхається цвіту.

Зустрівся на луках дід років дев'яноста, холоші
закачані до колін, сухі чорні литки, мельк, мельк, на
плечі вила і граблі, а з-під картуза обличчя – грудка
землі, таке видублене.

– Добридень, діду! – привітався.

А він зареготав, мимо мене, хтозна й куди і кому
і погуцав далі – мельк, мельк литками, граблі з ви-
лами коліх, коліх...

Не дід, а оджитий вік. І сміється. Що ж, все кінчається сміхом!

У вербі вітер шумить м'яко, лагідно; в дубові жорстко, мужньо; в осіці весело, молодю; в осені похмуро, осінньо; в куцах – крадькома.

Ф. Л. шиє сталінські картузи, френчі й галіфе.
(«Рана заживає, а свищ нікогда!»)
– Христоворе, – стогне баба з печі, – ти знову товсто чистиш картоплю?
– Та ти ж не бачиш!
– Так знаю!

Більше копи лиха не буде.

До слив доживемо.
Дурний глупувату взяв.
Про те, чого Панас так нікому й не розказав помираючи... (як крутився, щоб вижити).
Дятлова кузня.
У простоті фрази порятунок від банальності метафор. Фраза мусить бути як оголений нерв.
Губи з морозу сині, як після шовковиці.
Вночі. Гроза виста[в]ляє блискавиці по чорному Пслу.

Література наша сьогодні така, що в ній навіть бути кращим мало втіхи.

Хліба наливаються, і в селі стоїть пресвятий їхній дух.

«Дебелий дощ».
Лізе рахма.
Шльондра.
Вівсюг, мітлиця, типець.
Долина – поділ.
Підсипатися (підлизуватися).
Торік мед їв, а сьогодні облизується.
Скес – дуже скупий.
Семен Притула.
Кавунами билися на базарі.
Дудудунька. Як побачу, що хтось там дров привіз, чи глини, чи олії забив, то аж плакати хочеться.
Котолупша («Е, чортова котолупа!»).
– Хто ж мені у поміч стане?
Голосовка – так каже народ про вибори. Точно каже, влучно.

Доповнювач – домішка до цимусу, ліків. Здебільшого крейда. Уточнити.

Добре говорив А. Ф. про школу. Дуже добре⁷
Учитель – підручник. Різне сприйняття у кожної людини одного й того ж явища, предмета.

Як він розповідає: похапливо, плутає різні думки. Видно, багато думає, а поділитися ні з ким. Чому не хотів учитися. Природний ум. Тупі вчителі.

Як зробити, щоб лічильник крутився назад? – питає в нього колега-фізик... Скільки коштує прилад? А не навіщо він.

Сам процес навчання приносить насолоду, а не мета – вступити в інститут, без цієї насолоди немає навчання. Точно.

Тупа вчительська пропаганда.

Зараз у 20 ст. письменникам робити майже нічого, бо духовні скарби людської душі опечатані.

Ю. Б.⁸ – дуже хоче вирватися, чи увірватися в опечатане.

Ю. Б. у «Березі» шукав пристанку для Людини у наших обставинах. Всесвітніх.

Мука твору – руйнування особистості. Руйнування Людини.

Ідея не говорить, а підсвічує.

Толстой⁹: «У „В. и М.“ я любил мысль народную, в „А. К.“ – мысль семейную. Правильно, але *post vaktum*.

З оцього яйця вилупилося б геніальне курча, якби воно пробило шкаралупу. А так – розбовток. Ідейність твору – це духовність твору (до чого тут догодження любій політиці?). Божевілля душі...

О. Гончар – мудрець. Він за строем душі філософ. Йому б не письменником бути, або й ним, але не зараз. «Думайте про високе!», «Бережіть собори ваших душ» – це крик у пустелі. Філософи завжди були пустельниками.

– Добро бути птахом, – печально сказала людина. – Літають з тепла у тепло...

– Нас багато падає в дорозі, – печально сказав птах.

Усе, що поставлено під сумнів, уже наблизилось до істини.

– Як пише цей письменник?

– Безсумнівно...

– А той?

– Сумнівається...

Кожній жорсткій державі треба більше лірики, щоб купувати народ.

– Підожди, он дзвонять, – хекає...

– Хай дзвонять! – гарчить. Ти оддай туру.

Народ, який запозичує культуру, не здатний розвивати далі свою.

Примітки

1. «...служив діст'вітільну» – тобто проходив армійську службу.

2. У книзі відгуків одвідувачів садиби Івана Котляревського: «Одесит кланяється в счет Котляревського». – Приїжджаючи на Полтавщину, Григорій Тютюнник зустрівся із краєзнавцем Петром Ротачем. У його дослідженні «„Усе покинув би й полинув...” За листами

Григора Тютюнника» (Ротач П. І слово, і долі, і пам'ять. Статті, документи, спогади. – Полтава : Верстка, 2000. – С. 234–254) розповідається про один із приїздів письменника до Полтави: «Бував Тютюнник у місті як кореспондент „Літературної України”. ... Наприкінці липня 1969 року побував на садибі І. П. Котляревського, яка тоді реставрувалася до поетового 200-річчя. 30 липня ми зустрілися з ним у нас дома. Цим числом датовано його запис в альбомі висловів про Котляревського, які я збирав тоді від учасників свята. Ось цей запис: „Нема у світі нації, яка б не утвердила себе, не відкрила себе через поета – від Гомера і до сьогодні. Я складаю глибоку шану перед Іваном Петровичем Котляревським – відкривачем України і українців, їхньої мови, пісні, слова.

Хай святиться ім'я його в віках!

30 липня 1969 р. Григир Тютюнник».

3. *Мик. Тиф. та інші.* – Імовірно, мова йде про мешканця Мануйлівки Миколу Тимофійовича Григоренка, що жив неподалік В. Д. Корецької. Див.: Данько Н. Л. Григир Тютюнник і Мануйлівка : есей / передм. В. Калашника. – Харків : Майдан, 2014. – 48 с.

4. *...а за солонцями ледь мріятиме Козельщинський монастир.* – Козельщинський Різдва Пресвятої Богородиці монастир. Заснований біля каплиці, в якій було встановлено ікону Козельщинської Богоматері. Кап-

лицю збудовано 1881 року, поруч 1881–1883 рр. зведено церкву Різдва Пресвятої Богородиці. У 1900–1906 рр. побудовано собор.

5. *Говтві.* – Говтва (кол. Голтав, Голтов, Голтва, Олтва) – село в Козельщинському районі Полтавської області. Знаходиться на правому березі річки Говтви в місці її впадіння в річку Псел.

6. *Мануйлівка* – село Козельщинського району Полтавської області. Розташоване понад річкою Пслом, за 32 км від залізничної станції Галещина по лінії Полтава – Кременчук та за 45 км на північний схід від Кременчука. Село поділяється на дві частини – Нижню і Верхню Мануйлівку. Виникло наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

7. *Добре говорив А. Ф. про школу. Дуже добре.* – Тут ідеться про Андрія Федотовича Крупіна – вчителя фізики Мануйлівської школи. Із ним та його дружиною Євгенією Макарівною, вчителькою російської мови і літератури, спілкувався Григир Тютюнник. Див.: Данько Н. Л. Григир Тютюнник і Мануйлівка : есей / передм. В. Калашника. – Харків : Майдан, 2014. – 48 с.

8. *Ю. Б.* – російський письменник Юрій Бондарев, автор роману «Берег».

9. *Толстой* – російський письменник Лев Толстой, автор романів «Війна і мир», «Анна Кареніна».

Сидір Кіраль

«ОЛЕСЬ ТЕРЕНТІЙОВИЧ – НИЖНІСТЬ, ДОБРОТА, ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

(Олесь Гончар на сторінках «Щоденника» Івана Чендея)

24 січня 2018 року в Національному музеї літератури в Києві за участю доньки письменника Марії Чендей-Трещак, академіка, директора Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України М. Жулинського, письменників П. Засенка, Д. Павличка, П. Перебийноса, О. Гавроша, П. Вольвача та ін., а також знаних в Україні науковців проф. Раїси Мовчан, М. Наєнка, М. Васьківа, М. Сулими та ін. відбулася велелюдна презентація джерелознавчої монографії «Іван Чендей у колі сучасників» (автор ідеї проекту О. Гаврош; Ужгород, 2017). Так, наприклад, акад. М. Жулинський, один з авторитетних дослідників творчості славного закарпатця, глибоко переконаний: І. Чендея нині «ще достойно не поцінували», однак своїми знаковими творами він «навіки вписаний в історію української літератури». Проф. М. Наєнко акцентував увагу слухачів на тому факті, що у XXI ст. І. Чендея несправедливо забули, а насправді він «першим почав епічне осмислення проблем, започаткованих поетами-шістдесятниками» у XX ст.¹ П. Перебийніс говорив про потребу

підготовки повного зібрання творів митця. Д. Павличко зауважив, що І. Чендей, лауреат Шевченківської премії 1994 року, автор сценарію всесвітньо відомого фільму С. Параджанова «Тіні забутих предків», – це справжній європеець, щоденник якого як цінний документ тогочасної доби заслуговує на окреме видання.

Якщо взяти до уваги класифікацію щоденників як одного із жанрів документальної літератури, яку пропонує дослідниця К. Танчин, то записи І. Чендея слід уважати щоденником-свідченням, у якому автор, «перебираючи на себе роль очевидця, розповідає (доповідає, переконує), як усе було насправді»². Власне, щоденник І. Чендея та його листи

¹ *Аудіозапис* презентації книжки «Іван Чендей у колі сучасників» / укл. О. Гаврош, С. Кіраль, І. Когутич, М. Трещак та ін. – Ужгород : РІК-У, 2017. – Архів автора статті. – Тут і далі примітки автора. – С. К.

² *Танчин К. Я.* Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. <...> канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / К. Я. Танчин. – Тернопіль, 2005. – С. 10.